

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ ЯК ФАКТОР ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ

Розглядаються питання конкурентоспроможності національної економіки, її складові, умови та можливості залучення інвестицій, фактори інвестиційної привабливості компаній.

The problems of competitiveness of economy of Ukraine, factors and conditions of forming, principles and offers for an estimation of investment attractiveness of the company are considered

Україна знаходиться на порозі глобальних змін, зіштовхуючись з необхідністю вирішення складних і невідкладних завдань політичного, економічного і соціального характеру. Серед них:

- реформа конституційного пристрою, адаптація національного законодавства на шляху в Європу через ЄС чи Єдиний економічний Простір (ЕЕП), пошук шляхів входження у СТО;
- структурне реформування економіки, адміністративної системи, вищої школи, соціальної сфери – умов зайнятості, проведення пенсійної реформи, урахування екологічних перемінних;
- максимальне застосування можливостей людського потенціалу і його використання в національних інтересах, активне використання економічної мобільності населення і зниження негативних факторів «утечки мозгов».

Запізнілі структурні зрушення в економіці, мова про які йде більше 10 років, повинні супроводжуватися підвищенням конкурентоздатності національної економіки і людського потенціалу, зниженням податкового тиску і виводом економіки з тіні, посиленням мотивації праці, розширенням споживчого попиту на товари і послуги інвестиційного характеру, тривалого користування, підвищенням ролі внутрішнього споживчого ринку. Економічна безпека країни під сумнівом – енергетичні, продовольчі, фінансові і соціальні проблеми виявилися заручниками політичних дискусій щодо шляхів реформування конституційного пристрою, переведені з розряду економічної доцільності, ефективності і конкурентоздатності в площину політичних спекуляцій.

У цих умовах усе реальнішим став дисбаланс між розвитком зовнішньої торгівлі і внутрішнього ринку, між реальними доходами бюджету і рівнем споживання товарів і послуг ексклюзивного й елітарного характеру (дорогою первинної і вторинної нерухомості, транспортних засобів, товарів тривалого користування, туристичного продукту). З іншого боку, високий рівень бідності й убогості українського населення – за даними соціологічних опитувань і статистичних досліджень більш 30% населення знаходиться за межею бідності, супроводжується різким соціальним розшаруванням. З одного боку, 5-7% населення, яке не відмовляє собі ні в чому, з іншого – близько 60%, виявившись заручницею політичних і економічних експериментів, змушена виживати в рамках існуючої економічної моделі, з визначеними застереженнями відносить себе до середнього класу. Вузкість

внутрішнього споживання і внутрішнього ринку не сприяє формуванню необхідних умов і стимулів для інвестування як для вітчизняного, так і для закордонного інвестора.

Разом з тим, очевидна роль тіньового сектора економіки, що демонструє високі темпи розвитку і значний рівень споживання матеріальних і інших благ. Держава демонструє своє безсилля (нездатність) або небажання приборкати цю стихію. Дискусії щодо шляхів амністії тіньового капіталу, сформованого в 90-ті роки в період первісного накопичення капіталу явно затяглися. Четвертий рік підряд спостерігається пожвавлення в національній економіці, декларується зростання ВВП у 2003 р. на 9,2%, промислової продукції на 15,8%, будівництва – на 26,6%. Однак немає адекватного росту добробуту населення, ріст зарплати й інших доходів населення носить суперечливий характер, пов'язаний явною і прихованою інфляцією. Доходи населення зросли на 15%, що викликало збільшення споживчого попиту на 10%, потенційна здатність до споживання – «споживчі настрої» збільшилися на 4,1%. Разом з тим, незаможні громадяни залишилися при своїх проблемах, їхні споживчі очікування залишаються нереалізованими. Також залишилися нереалізованими очікування заможних громадян. Їхні доходи від власності (дивіденди, доходи від депозитів, доходи від продажу нерухомості, інших активів, чистий прибуток як плата за підприємницький ризик) скоротилися в 2003 році на 3,9 млрд. грн. чи 29%.

Несприятливий інвестиційний клімат визначається незавершеністю політичних і економічних реформ. Прийняті законодавчі акти носять ситуативний, імпульсивний характер, не відбивають стратегії розвитку, базуються часом на дуже полярних точках відліку, є відображенням боротьби фінансово-політичних кланів і корумпованості чиновників, їх бажанням довільно втручатися в діяльність суб'єктів господарювання і керувати ринковими перетвореннями в «ручному режимі».

Наприклад, Цивільний кодекс є спробою обліку ринкових перетворень в українському суспільстві, накопиченого за роки незалежності досвіду, а Господарський кодекс як економічна конституція країни заснована на планово-директивних постулатах і контролі за економічним та соціальним життям країни з боку чиновників. Причому обидва документи вступили в дію з 1.01.2004 року. Теж саме відбувається і Земельним кодексом – він діє в урізаному вигляді, реалізація права власності на землю сільськогосподарського й іншого призначення наштовхується чиновницькі ігрища, земля так і не стала товаром у реальному вигляді, не може виступати елементом застави й інвестиційним інструментом. Звідси і проблеми з реформуванням сільськогосподарського виробництва, курортно-рекреаційного комплексу, питання захисту навколишнього довкілля і формування сприятливого середовища.

З Податковим кодексом відбуваються і зовсім дивні речі, він активно формується через Верховну Раду під диктування ДПАУ, що не створює додаткових стимулів ні для внутрішнього споживання, ні для інвестування. ДПАУ не буде думати про інвесторів, про пенсіонерів і бізнес-співтовариство – у неї суттєво фіскальне завдання. У цих умовах, очевидне бажання Президента дистанціюватися від непопулярних податкових новацій, що він і зробив, наклавши вето на останні законодавчі ініціативи ДПАУ й Уряду в області оподаткування. Очевидно, що ініціатива реформування податкової бази повинна належати не ДПАУ, а економічним відомствам – Мінфіну, Мінекономрозвитку, Держкомпідприємству, тобто тим, хто формує економічну стратегію і реалізує її.

Політична нестабільність у ВР не робить честі нашій державі і не створює атмосферу довіри з боку іноземних інвесторів і партнерів. Звідси і скромні 6.7 млрд. дол. США іноземних інвестицій у вітчизняну економіку за 12 років незалежності (142 дол. США на одного мешканця), політичні інтриги в ПАРЕ, посилення моніторингових і антидемпінгових процедур, сарказм на сторінках російських і європейських ЗМІ стосовно України.

Для стимулювання внутрішнього попиту й розширення можливостей для внутрішнього інвестування повинна змінюватися структура інвестицій – перехід від експортно-орієнтованих, сировинних галузей до сфер діяльності, що стимулюють зростання внутрішнього ринку і реального рівня життя – житлового будівництва, виробництва інвестиційних товарів і послуг, автомобілебудування і його інфраструктури, дорожнього будівництва, вирішення житлово-комунальних проблем, розвитку сфери навчання, охорони здоров'я та індустрії відпочинку.

Багато з перерахованих вище і декларованих проєктів поки що перебувають у стадії планування чи узгодження, формування сприятливої суспільної думки, проведення PR-компаній, узгодження різних точок зору і позицій. У принципі це нормально – у демократичному суспільстві повинні враховуватися різні, навіть полярні, точки зору, ніхто не має права на монополію – ні партія, ні фінансово-промислова група, що стоїть за нею, ні амбіції однієї людини, яку б важливу посаду вона не займає. Не випадково ми спостерігаємо з боку Європейського співтовариства бажання вести моніторинг політичних подій, що відбуваються в країні. На жаль, причин для цього в нас досить – багато разів політика була для нас найголовнішим і вирішальним фактором, економічна доцільність і ефективність, конкурентоздатність і соціальна спрямованість приносилися в жертву політичній доцільності. Таке жертвопринесення, може і прийнятно в мусульманському світі (приклад – Туркменія, Азербайджан, Лівія), але не створює передумов довіри до нас з боку світового співтовариства. Тому Європа не йде на зниження планки вимог для учасників свого бізнес-клубу, до якого так прагне потрапити Україна в найближчому майбутньому. Об'єктивна потреба для України сьогодні – визначитися, чого хоче «український істеблішмент» – реформи конституції (читай сприятливого рішення власної долі і майбутнього) чи рішення актуальних проблем розвитку країни в умовах глобалізації, інтеграції в ЄС і НАТО, світову організацію торгівлі, ЕЕП або зону вільної торгівлі з країнами СНД.

Кожний з перерахованих вище сценаріїв має свої плюси і мінуси, свою передісторію, логіку подій, послідовність у рішенні того чи іншого завдання, свої можливості і погрози. Необхідний об'єктивний SWOT – аналіз цих варіантів і вибір визначеної послідовності дій. Конкурентоздатність економіки, окремих регіонів і компаній має свою протилежність – конкурентовразливість. Іншими словами програючи позиції на зовнішньому ринку, українські підприємства і фірми сподіваються одержати «парасольку сприяння вітчизняному товаровиробнику», наприклад пріснопам'ятний проєкт «Автозав – ДЕУ». Наслідки цього рішення відчуються на прикладі вітчизняного автомобілебудування. Сьогодні ми спостерігаємо продовження цієї, м'яко кажучи, невдалої політики – ростуть мита на ввезені авто як нові, так і старі, на машинокомплекти, що призведе до подорожчання автомобілів як вітчизняного, так і закордонного виробництва. У українських громадян і підприємств майже 6 млн. авто, ринок автомобілів і інфраструктура послуг бурхливо розвиваються. Його необхідно стимулювати і підтримувати, а не заганяти черговий раз у тінь діючими податковими пільгами Авто-ЗАЗ та ЛАЗ.

Щорічно на початку року у швейцарському Давосі проводиться міжнародний економічний форум, у рамках якого оцінюється рівень конкурентноздатності національних економік і визначаються перспективи залучення іноземних інвестицій у ту чи іншу країну. З чим же прийшла Україна до чергових бізнес-смотрин? При оцінці потенційних можливостей спостерігається суперечлива картина. На думку інформаційно-аналітичного Інтернет-видання «Світові дискусії» [1] Україна займає ведучі позиції з чисельності і питомої ваги робітників з вищою освітою, за кількістю вчених і інженерів на душу населення входить у перші 25% провідних країн, зайнятості жінок. Однак за рівнем добробуту, структурі заощаджень, внутрішніх інвестицій і експорту високотехнологічних товарів і послуг займає позиції найбільш відсталих країн.

Теорія і методологія рейтингових оцінок ВЕФ у Давосі має свої традиції, свої достоїнства й уразливі проколи. За 15 років (саме стільки ведеться розрахунок рейтингів фахівцями Гарвардського університету і J.E. Austin Associates (JAA) накопичений визначений досвід, що дозволяє оцінити конкурентноздатність економіки країни і використовувати його в порівняльному макроекономічному аналізі. На думку авторів, конкурентноздатність на національному рівні можна розглядати як здатність країни виробляти товари і послуги, що відповідають вимогам світового ринку, які сприяють росту рівня життя пересічного громадянина. При цьому використано 48 показників у 9 номінаціях: стан економіки, експорт, інвестиції, фінансовий сектор, макроекономічне середовище, людські ресурси, наука і технології, інфраструктура і державна політика стимулювання бізнесу.

Як показують розрахунки, найбільш високі оцінки Україна має у сфері інфраструктурних факторів - розвитку дорожнього господарства і рівню комунікацій, а також стану людського потенціалу - у цих номінаціях вона займає відповідно 39 і 52 місце з 159 учасників. Разом з тим, за рівнем розвитку мобільного зв'язку ми лише 123-ті, ефективності виробництва - ВВП на 1 зайнятого - 52, індексу розвитку людського потенціалу ООН - 74, відтоку мозків - 52, конкурентним перевагам дешевої робочої сили - 51. [2]

В інших номінаціях позиції України досить скромні : розвиток економіки -93 місце, експорт на душу населення -99-те і доход від туристичної діяльності - 56 місце. По розміру інвестицій на душу населення - 109 позиція, розвитку фінансового сектора (рівень внутрішнього кредитування - 95, кредитування приватного сектора - 119, середня норма заощаджень у % до ВВП - 63-ті.) Розвиток макроекономічного середовища - 57 місце - причина дефіцит бюджету, надходження від приватизації, імпорتنі мита. В номінації «наука і технології» - Україна займає досить скромну позицію - 51 місце, за експортом високих технологій - 37, чисельність вчених і інженерів на 1млн. мешканця. - 22-е, рівню технологічного розвитку й електронному бізнесу - 52 позиція. У сфері держрегулювання бізнесу - суцільні проблеми - 56 позиція «складність і стартові умови створення нового бізнесу», індекс корумпованості -83, захист прав інтелектуальної власності-80, рівень тінізації економіки, адміністративне регулювання, бюрократія в державних органах -54. До речі, з огляду на цю групу факторів, експерти відносять Україну до країн з «в основному невеликою економікою» ! З !, де за рівнем економічної свободи ми займаємо лише 117 позицію з 180 країн. "Вцілому невеликими" є Вірменія (44 місце), Грузія -91, Киргизстан -103, Азербайджан - 106, Росія -114, Казахстан -131. У більш складній ситуації, з «репресивною економікою» визнана Білорусія (145), Таджикистан (146), Узбекистан (149), Куба, КНДР, Лівія, Бірма, Зімбабве, Іран і

Венесуела. Віддаючи належне політизованості подібного роду оцінок, не можна не визнати їх досить красномовними.

Заслугує на увагу ще одна шкала цінностей, запропонована фахівцями ВЕФ у Давосі – це сукупний індекс конкурентноздатності національної економіки, обчислювальний як зважена оцінка за 9 критеріями, об'єднаних у 3 групи [3]. Перша група – відбиває стан макроекономічного середовища – ринкового, політичного і регуляторного складових і стану інфраструктури. У цій номінації Україна займає 93 місце з 102 рейтингованих країн. Друга група – відбиває індивідуальну ділову активність бізнесових кіл і здатність уряду стимулювати розвиток бізнесу – тут ми на 52 місці. І третя група факторів – ментальність населення, стереотипи поведінки і національні традиції (звичаї) – у цій номінації Україні відвели лише 85 місце. А в цілому за показником конкурентноздатності економіки Україна займає за підсумками 2003 року 84 місце з 102 країн, знаходячись між Кенією і Болівією. За рівнем розвитку бізнес – середовища Україна займає скромне 71 місце між Малаві і Пакистаном.

Який впливає висновок із наведених вище оцінок? Потенціал країни досить високий, особисті підприємницькі інтереси громадян можуть бути реалізовані тоді, коли держава перестане «опікувати» підприємців і вказувати їм що і як необхідно робити, стереотипи бізнес – мислення і держрегулювання повинні базуватися на свободі особи, поваги її прав і волі, у тому числі в підприємницькій сфері. Необхідно відмовитися від дозвільної системи реєстрації бізнесу, перейти до повідомної. У такий спосіб можна розраховувати на вихід бізнесу з «тіні». Хоча стереотипи бізнес - поведінки, насаджувані в перші роки ринкових реформ удасться перебороти нешвидко. Підприємець ще довго буде з побоюванням сприймати будь-які новації у сфері бізнесу, оподаткування і т.д.

Проблема інвестиційної привабливості економіки України, її регіонів і суб'єктів ринку актуальна як ніколи. І це не дивно - на світових ринках капіталу обертаються величезні вільні фінансові ресурси, вимірювані сотнями млрд. дол. США. Природно їх одержать ті, хто зможе довести свою ділову заможність, уміння керувати ресурсами (гроші йдуть до грошей !) – одержувати високу віддачу у вигляді доходу, чистого прибутку, виплачувати стійкі дивіденди, забезпечувати прибутковість активів, капіталу й інвестицій, репатріацію прибутку, прийнятний ризик і гарантувати недоторканність інвестицій поза залежністю від політичних, економічних і інших форс мажорних факторів.

Інвестиційний імідж компанії (як і держави в цілому) - складна багатфакторна складова економічного потенціалу компанії, елемент її ділової репутації. Є тут багато і формалізованих показників , які досить легко можна прорахувати на основі діючої фінансової і статистичної звітності компаній, і неформалізованих критеріїв, що часом носять атрибутивний евристичний характер і не піддаються кількісній оцінці. [4, с.6]

До першого слід віднести -

- Економічний потенціал, ефективність використання активів і застосованих у бізнесі матеріальних, трудових, фінансових і інтелектуальних ресурсів
- Обсяг вже притягнутих інвестицій і їхня реальна віддача у вигляді росту прибутковості, кількості зайнятих, податкових надходжень.
- Рівень фінансової незалежності і ліквідності компанії, її активів і балансу.

- Рівень конкурентноздатності компанії, її товарів, робіт і послуг, місце компанії в матриці БКГ (область «зірки», «дійної корови», «важкої дитини», «собаки», а також «темної конячки» - працюючої в тіні).
- Інвестиційний рейтинг компанії (у системі Dun&Bradstreet, Justicia, Varitas – США, SCRL - Франція, Graydon- Голландія, KSV – Австрія, Credit Reform – Німеччина, REUTERS, Dow Jones Telerate, Tenfore, DBC, Bloomberg і інше) – як об'єкта потенційного інвестування, ступінь ризику, перспективи його зміни
- Оцінка вартості майна – балансова і ринкова, котра повинна враховувати ступінь капіталізації бізнесу – рівень реінвестування прибутку і паритетна участь фінансового донора і реципієнта (від 70% до 30%) в інвестиційних проектах
- Оцінка земельної, природної й інтелектуальної ренти, ділової репутації компанії, рівня фінансового леверіджа і багато інших факторів.
- Леверідж – як інструмент оцінки прибутковості і конкурентноздатності компанії - показник «мистецтва робити бізнес», використовуючи досвід, капітал, зв'язки, інформацію і ноу-хау інших: найважливіша складова інвестиційного іміджу компанії. Досвід компанії Майкрософт Б.Гейтса досить красномовний – співвідношення між контрольованими активами і власним капіталом дорівнює 4,8 і ніяких коливань совісті з приводу запозичення капіталу й ідей, придушення конкурентів, хоча ті не здаються, намагаючись через суд і антимонопольне законодавство відвоювати сегмент ринку. При цьому щомісяця компанія виплачує по 1 млн. дол. у вигляді штрафних санкцій за порушення антимонопольного законодавства, виплачує величезні суми як меценат у благодійні й інші фонди.
- Якість грошових потоків: від операційної, інвестиційної та фінансової діяльності.
- Показники ділової й інвестиційної активності на ринку.

Друга група критеріїв носить формально якісний зміст.

- Організаційно - правовий статус і наявність держпакету власності, як правило це – блокуючий - 25% + 1 акція.
- Правовий статус земельної ділянки, його місцезнаходження і розмір, кадастрова оцінка і ринкова ціна.
- Рейтингові оцінки компанії на фондовому, фінансовому й інвестиційному ринку (від AAA +++ до CCC-i-).
- Наявність досвіду роботи в бізнес-конференціях, круглих столах, уміння працювати зі ЗМІ, презентація свого бізнесу - наявність бізнес-плану й інвестиційного проекту.
- Уміння подати інформацію про себе – організація PR – компаній, робота з банками, страховими й інвестиційними інституціями – сприятлива кредитна й інвестиційна історія.
- Досвід спільного ведення бізнесу – позитивна і негативна оцінка створення сервісних і вертикально-інтегрованих комплексів із закордонними партнерами з просування товарів і послуг закордонних компаній.
- Наявність антикризової програми, маркетингової і фінансової стратегії роботи на ринку, оцінка життєвого циклу товару і його адаптація до реалій українського ринку.
- SWOT – аналіз компанії, менеджменту, товару чи послуги.
- Універсальна система оцінки позичальника-реципієнта .

- Наявність у складі топ-менеджменту фахівців в області фінансового й інвестиційного менеджменту, ризик-менеджерів, фахівців, що мають досвід роботи з закордонними партнерами.

Крім цього необхідні **зміни ментального характеру**, що є одним із складових при формуванні рейтингу конкурентоздатності економіки країни и дозволяє перебороти стереотипи мислення і поведінки.

- Перехід від оцінки рівня приватизації - роздержавлення (частки державного впливу – наявності пакета, що блокує, у введенні держчиновників) до рівня капіталізації.
- Замість хабарів – цивілізоване лобіювання інтересів бізнесу-співтовариства через законодавчі органи влади.
- Замість кривавих розбирань і переділу майна кримінальними методами - корпоративна культура і повага прав інвесторів, у т.ч. дрібних.
- Замість абсурдного фіскального пресу, що веде реальний бізнес і інвестиції в тінь – роялті як плата за ренту й інші економічні привілеї (місце розташування, бренд, монопольне положення на ринку, користування природнокліматичними, рекреаційними, інтелектуальними ресурсами)
- Замість партійного і телефонного впливу, «рідних плям» минулого – повага законодавства і мистецтва менеджменту.
- Замість тотальної закритості бізнесу – прозорість фінансової звітності, уміння використовувати її як інструмент реклами і просування свого іміджу, товарів і послуг – використання технології ПП - «продакт плейсмент».

От далеко не повний перелік показників і інструментів інвестиційної і ділової активності, що можуть служити ресурсами підвищення інвестиційного іміджу компанії. Їхнє ігнорування може призвести до того, що Україна за рівнем інвестиційної привабливості і далі буде займати «скромне» 84 місце в рейтингу Давосу 2004 між Кенією і Болівією, а країна перебувати в ролі «попелюшки» на балу сильних світу цього, ім'я якому Паризький і Лондонський клуб кредиторів.

Література:

1. Мировые дискуссии. Информационно-аналитическое издание, [http://wdi. Ru](http://wdi.Ru)
2. Обозреватель [http:// www.obozrevatel.com.ua/press /12/112400/html](http://www.obozrevatel.com.ua/press/12/112400/html)
3. <http://www.weforum/org> Материалы ВЭФ, Давос 2004
4. Селезнев А.И. Инвестиционный потенциал компании и его составляющие // Деньги.- 2003. - № 7. – С. 6.